

E

BEDIENDE
VAN DE
BOEKDRUKKER

STEPHANIE RAPP

Stephanie Rapp

De bediende van
de boekdrukker

Roman

Vertaald door Geraldine Damstra

Voorhoeve

Voor J.C.

Nederlandse vertaling © Uitgeverij Voorhoeve – Utrecht, 2016
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.kok.nl
www.puurvandaag.nl

Oorspronkelijk verschenen onder de titel *Der Gehilfin des Buchdruckers* bij SCM
Hänsler.
© SCM-Verlag, 2015

Vertaling Geraldine Damstra
Omslagontwerp Mark Hesselning
Opmaak binnenwerk Stampwerk, Nijkerk
Afbeelding p. 2 Württembergische Landesbibliothek Stuttgart, signatuur B engl.
1526 01
ISBN 978 90 297 2581 1
ISBN e-book 978 90 297 2582 8
NUR 342

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige
vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opna-
men, of op enige andere manier, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a re-
trieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical,
photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the
publisher.

Proloog

Stuttgart, 1996

Naar een waargebeurd verhaal

Met een doffe knal landden de twee boeken op het tapijt. ‘Nee, Mhè,’ mompelde Rebecca en ze klom het trapje af. Mevrouw Habermaier stak haar hoofd om de hoek. ‘Alles in orde?’ Ze schoof haar bril omhoog en fronste haar voorhoofd toen ze de twee leren boeken naast het trapje zag liggen. ‘Deze Bijbels zijn vijfhonderd jaar oud,’ zei ze.

‘Sorry,’ zei Rebecca; ze raapte de twee boeken op en legde ze voorzichtig op de vilten mat naast haar computer. Onder het toezien van haar oudere collega deed ze haar handschoentjes aan, waarna ze het eerste boek opensloeg en de titel intypte. Mevrouw Habermaier keek even toe terwijl ze een nieuw bestand aanmaakte voor het boek, maar daarna verdween ze weer. Rebecca trok het andere boek naar zich toe. Op de binnenkant van de omslag stond iets met de hand geschreven, het was bijna niet meer te lezen. Ze pakte de loep en bekeek wat er stond.

Geef je dromen niet op. Dit boek is een getuigenis.

Voor mijn zoon.

Peter Schöffler, Worms 15...

De rest van de tekst was onleesbaar geworden. Rebecca bekeek het titelblad.

**The newe Testament as it was written and caused to be written
by them which had heard yt.**

Rebecca fronste haar voorhoofd. Het was Engels, dit was dus een oude Engelse Bijbel. Hoe was deze oude Engelse Bijbel uit het jaar vijftienhonderd uitgerekend in Worms terechtgekomen?

Ze sloeg het boek open in het midden. Links bovenaan stond een afdruk van een houtsnede van een jongeman, die zittend op een steen, een opengeslagen boek voor zich had maar omhoogkeek naar de hemel, alsof hij daar de antwoorden zou vinden op zijn vragen. De titel die ernaast stond luidde:

The Gospell of Sancte Johne

Rebecca wist dat ze eigenlijk aan de slag moest op de computer, maar iets maakte dat ze doorbladerde. Gefascineerd bekeek ze de andere houtsneden: een monnik in een wijde pij, die een handschrift aan het kopiëren was; een heerser op zijn troon, waarboven de Heilige Geest zweefde. Dit exemplaar was een waar kunstwerk. Ze bladerde een paar bladzijden door en bij de Brief aan de Romeinen zag ze een onregelmatigheid, een bobbel in de bladzijden, alsof verder achterin iemand een bladwijzer had gelegd. Ze bladerde verder en vond hem. Het was een dubbelgevouwen vel papier. Zonder voorzorgsmaatregelen mocht ze het eigenlijk niet openvouwen. Stel je voor dat het bij het openvouwen uit elkaar viel. Rebecca keek naar de deur en aarzelde, vervolgens pakte ze het vel en vouwde het centimeter voor centimeter uit elkaar. Het was aan de voor- en achterkant beschreven:

Reichskammergericht, *Frankfurt, 1495*

Wij Maximiliaan schenken de hoogwaardige keurvorst van de Palts onze vriendschappelijke genade en wensen hem al het goede. Gezien het feit dat Lucas Heller geen gevolg heeft gegeven aan het keizerlijke Reichskammergericht en naar oordeel en recht onder de rijksban valt, verklaren wij hierbij met deze open brief van de keizer of een authentiek afschrift daarvan, dat niemand de persoon die luistert naar de naam Lucas Heller – als door ons en het Rijk vogelvrijverklaarde – in geen enkel vorstendom, gebied, gerechtsgebouw, kasteel, dorp, in geen enkele stad, op geen enkele

markt, boerderij, in geen enkel huis of onderkomen mag onderbrengen, ontvangen, geduld, beschutting of bescherming mag bieden, en ook geen zaken met hem mag doen, hetzij publiekelijk, hetzij in het geheim. Wel toegestaan is hem staande te houden, zijn have en goed verbeurd te laten verklaren, hem op te pakken, neer te slaan, in hechtenis te nemen. U wordt verzocht zich niet te beroepen op de ander, of verontschuldigungen te zoeken, maar op te treden tegen de vogelvrijverklaarde zoals dat hoort tegen een vogelvrijverklaarde, net zolang tot hij gehoorzaamheid toont aan ons en het Rijk.

Een achtbrief... over iemand die Lucas Heller heet. Waarom ligt er een achtbrief in een Engelse Bijbel?

Rebecca draaide het vel papier voorzichtig om. Op de achterkant had iemand in grote lijnen een stamboom getekend. De namen die erin stonden, waren nauwelijks nog te lezen. Ze kon er nog twee ontcijferen: Lucas Heller en Gerold von Laubenstein. Zij stonden boven aan de stamboom. Een beetje meer naar rechts, op dezelfde hoogte, stond weer de naam van Peter Schöffler.

Rebecca stond op, liep naar de naastgelegen kamer en pakte een encyclopedie. Ze zocht op naam van Lucas Heller, maar vond geen vermelding. Vervolgens pakte ze het deel waar 'Schö' in stond. Er was inderdaad een artikel over Peter Schöffler. Nee, twee zelfs: een over Peter Schöffler de Oudere en een over zijn zoon. Peter Schöffler de Jongere woonde inderdaad in Worms. Ze las het artikel en fronste verrast haar wenkbrauwen. Vervolgens haastte ze zich met de encyclopedie naar haar computer, logde in op internet, typte 'New Testament' en 'Worms' in bij de zoekmachine en stootte op een lijst met Engelse krantenartikelen. De meeste gingen over *worms*, wormen. Rebecca glimlachte. Toen viel haar blik echter op een artikel uit *The Times*, dat berichtte over een aankoop van de British Library in Londen, twee jaar geleden. Nee, dat kan niet waar zijn, dacht ze toen ze het artikel gelezen had. Met kloppend hart trok ze de catalogus van de internationale Bijbeluitgaven naar zich toe en begon te zoeken. Na een poosje leunde ze verbluft achterover.

Lieve help, maar dat is ongeloflijk. Van deze Bijbel waren slechts twee exemplaren bekend; het ene bevond zich in de British Library

en het andere in de bibliotheek van St. Paul's Cathedral in Engeland, en geen van beide waren ze volledig bewaard gebleven. De British Library verkreeg haar exemplaar in 1994 uit een oude inventaris in Groot-Brittannië, en wel voor het bedrag van één miljoen pond!

Maar als ze zich niet vergiste, was er dus nog een exemplaar. Waar geen mens van wist. Het was één miljoen pond waard en lag hier voor haar op tafel, in het archief van de Landesbibliotheek Stuttgart.

I

I

Laubenheim in de Palts, september 1496

Haar vader haalde reutelend adem. Hij ademde de lucht scherp in en reutelend weer uit. Lisbeth voelde de kou van de aarden vloer onder haar knieën. Ze streefde haar vader over zijn arm en haalde diep adem, waarna ze de rozenkrans in haar hand kuste en hem weer in de zak van haar schort liet glijden. Vervolgens stond ze op naast zijn ziekbed, trok haar grof gebreide wollen omslagdoek strakker om haar schouders en liep langzaam naar de tafel, waarop een olielampje stond met daarin een drijvend brandend kousje. Met een houten beker doofde ze het vlammetje. *Dat is het laatste beetje dat heb ik nog nodig*, dacht ze. Lisbeth ging in het donker bij het vuur staan, dat nog zacht smeulde. In plaats van warmte voelde ze echter een ijsskoude stroom lucht die zijn weg vond tussen de openingen in het vlechtwerk door, waarmee de raamgaten dicht waren gemaakt. De stroom streek langs haar en verdween boven haar hoofd door het open gat in het dak boven de stookplaats. Ze rilde. *Tòch nog weer een offer dat de heiligen zal bevallen*.

Haar vader leek te slapen. Hij had antoniusvuur; vaak ineens kramp en zijn rechterarm leek abnormaal stijf.

‘Heilige Quirinus, erbarm U over hem,’ fluisterde Lisbeth. Misschien moest ze vaker het Onze Vader bidden. Misschien was haar broer wel gestorven omdat ze toen niet genoeg bad. Dat mocht haar niet nog een keer gebeuren. *Ik moet morgen op zoek naar broeder Remigius*, dacht ze, *hij kan me vertellen hoe vaak dat moet*. Soms was de monnik in de buurt van het dorp om de biecht af te nemen.

Onrustig liep ze een paar keer in het rond, uiteindelijk deed ze echter de deur van het huisje open. Misschien vloog de geur van de dood door de deur naar buiten. Ze bleef staan in deuropening en

keek naar het dorp. De huizen staken in het schijnsel van de maan als zwarte rotsblokken in de lucht, alsof God ze daar als een paar dobbelstenen neer had gegooid, midden in een grof netwerk van straatjes. In het midden van het dorp stond de vakwerktoren van het kerkje. Nergens was licht te zien. Aan het einde van de brede weg, waar de huisjes van de arme keuterboeren en dagloners nauwelijks boven de grond uit kwamen, bewoog iets. Lisbeth zag langzaam twee gestalten dichterbij komen. Toen ze langs het huis van de smid liepen, zag ze hun silhouetten en ze herkende de smalle schouders en O-benen van de kleinste gestalte. Het was Joest, haar buurman, die thuiskwam. Hij was een paar nachten bij zijn zus geweest, die een herberg had in Pfeddersheim, waarschijnlijk om weer geld te lenen van haar en haar nieuwe man of om zijn honing te verkopen. Hoewel Lisbeth niet meer zag dan de silhouetten van deze twee mannen, wist ze zeker dat ze de andere nog nooit had gezien. Hij kwam niet uit Laubenheim. Niemand hier in dit dorp was zo groot en had zulke brede schouders als deze schim. Hij bewoog soepel, de man was niet oud. Ze keek de beide mannen even over haar kruidentuin na, tot ze in het grote huis van Joest verdwenen, dat buiten haar gezichtsveld stond.

Lisbeth luisterde. Soms kraakte de grote deur van Joests huis, soms ook niet. Even hoorde ze niets, vervolgens een zacht kraken.

Kraken brengt ongeluk.

De twee mannen liepen door de grote deur de donkere ruimte in. Joest pakte de houder met de harsspaan die naast de deur op de lemen vloer stond, tastte op een plank aan de muur naar de tondeldoos en stak de harsspaan aan, waarna hij hem uit de houder pakte. Een zwarte roetwalm steeg op. Lucas had nog nooit zo'n grote woonkamer gezien; in het donker waren de muren niet te zien. Het huis had veel weg van een schuur: achter schotten links en rechts langs de muren klonk geknor. De geur kende Lucas; in Heidelberg was die in elk straatje en steegje te ruiken. Hij liep achter Joest aan door de grote open ruimte. *Je zou hier zo een oogstwagen kunnen neerzetten en ernaast nog graan dorsen*, dacht Lucas. Ze liepen langs de varkens door

naar achteren, terwijl er bij elke stap steeds meer meubels zichtbaar werden in het donker. Helemaal achterin hing een kookpan boven het gedoofde vuur op de kookplaats. Ervoor stond een lange tafel met twee banken.

‘Hier, ga even zitten,’ zei Joest en hij trok de bank een eindje bij de tafel vandaan. Vervolgens veegde hij met zijn mouw over zijn glanzende voorhoofd. ‘Ik roep Veit en Hate even, ze zullen je alles laten zien en een slaappleats voor je klaarmaken.’ Uitgeput liet hij zich neervallen op de enige kruk die in de ruimte stond. Lucas zakte neer op de bank, niet goed wetend hoe een knecht zich gedroeg.

Joest riep zwakjes om Veit en Hate. Het duurde even, maar toen klonk er boven gestommel. De meid en de knecht lagen kennelijk al te slapen. Even later hoorden ze voetstappen, daarna kwamen er een jongen en een meisje de kamer binnen.

‘Dit is de nieuwe knecht!’ zei Joest en hij wees naar Lucas. ‘Ik heb hem toevallig ontmoet in de herberg van jullie moeder. Hij was op zoek naar werk. Laat hem zien waar alles is.’ Vervolgens draaide hij zich om naar het schriele meisje, dat Lucas ongeveer dertien jaar oud schatte. ‘Haal wijn voor me en een emmer water, mijn gezicht gloeit.’ Joest draaide zich om naar Veit die op Hate leek en ongeveer even oud was. ‘En jij laat onze nieuwe knecht zien waar hij kan slapen. Ik voel me niet goed; als ik iets gedronken heb, ga ik naar bed.’

De slungelachtige jongen droeg zijn arm in een smerige draagdoek. Lucas’ blik viel op zijn schouderblad, dat raar naar voren stond. Aan Veits ogen zag hij, dat hij vreselijke pijn had.

‘Hoe gaat het met mama? En onze broertjes en zusjes?’ vroeg de jongen, nadat hij zich om had gedraaid naar Joest. Deze bromde slechts; Hate gaf hem de houten beker en hij nam een paar flinke teugen. Zonder de twee kinderen antwoord te geven stond hij op; hij pakte de emmer water die het meisje naast hem neer had gezet en verdween in een van de twee aangrenzende kamers. Veit en Hate wisselden een paar blikken met elkaar.

‘Komt u uit Pfeddersheim?’ vroeg het meisje aan Lucas.

Wat moest hij antwoorden? Hij had nog geen verhaal verzonnen. ‘Nee,’ antwoordde hij kortaf, in de hoop dat de kinderen niet verder zouden vragen.

‘Onze moeder is getrouwd met de waard van “De wilde man” in Pfeddersheim. Joest is haar broer,’ legde het meisje uit.

Lucas dacht even na over de vraag hoeveel hij prijs moest geven. De kinderen leken nieuws over hun familie te verwachten. ‘Ik was inderdaad in “De wilde man” in Pfeddersheim. En ik heb jullie moeder gezien. Ze zag er goed en gezond uit.’

‘En onze broertjes en zusjes, heeft u die ook gezien?’

Lucas schudde zijn hoofd en hoopte dat de twee zouden ophouden met vragen stellen.

‘Ik zal u laten zien waar u kunt slapen,’ zei Veit. Hij draaide zich om en liep weg, gevolgd door Lucas. Toen ze in het donker het smalle, steile trapje opklommen, hoorde Lucas de jongen zwaar ademen. Ze kwamen op een lage zolderkamer met een raampje, over de bovenste helft daarvan was een varkensblaas gespannen. De luiken waren open, zodat er wat licht naar binnen viel. De nok was laag en Lucas moest zijn hoofd buigen.

‘U kunt die strozak daar nemen,’ zei Veit. ‘Maakt u het zich gemakkelijk in die hoek, daar kunt u slapen. Daar sliep Lorenz. Twee weken geleden stierf hij... aan de koorts.’

Lucas knikte en nam de zak mee naar de hoek die de jongen hem met zijn gezonde arm had aangewezen. ‘Jij heet Veit?’ vroeg hij, terwijl hij het stro uit de zak schudde.

De jongen knikte. Lucas zag in het maanlicht het gezicht van de jongen glimmen van het zweet.

‘Ik heet Lucas.’ Hij moest nog een nieuwe achternaam bedenken.

‘Vreemdelingen zijn niet welkom in dit dorp,’ zei de jongen, ‘bereidt u zich daar vast op voor.’

Lucas had niet anders verwacht. Hij knikte en wees naar de schouder van de jongen. ‘Wat is er gebeurd?’

‘Ik ben van de trap gevallen,’ antwoordde de jongen zacht.

‘Je schouder is uit de kom, hij moet er weer in worden gezet. Ken je niemand die dat kan doen?’

‘We hebben hier geen dokter.’

‘Is er niemand die een arm kan zetten? Op de markt misschien?’

Veit schudde zijn hoofd, maar hield daar snel mee op omdat deze beweging met zijn hoofd hem kennelijk pijn deed.

Duitsland, omstreeks 1500. De monnik Maarten Luther predikt vergeving en dat zet alles wat mensen tot dan toe geloofden op zijn kop. Te midden van alle onrust duikt in het dorp van Lisbeth de vreemdeling Lucas Strom op, die als knecht aan de slag gaat bij haar buurman, heer Von Laubenstein. Welk geheim draagt Lucas met zich mee? Waarom kiest een man als hij voor een eenvoudig leven?

In deze saga over de familie Strom, die zich uitstrekt over drie generaties, schetst Stephanie Rapp een prachtig portret van het tijdperk van de Reformatie, dat onze wereld nog steeds beïnvloedt.

Stephanie Rapp studeerde Engels en Literatuurwetenschappen en is freelance redacteur. Ze woont met haar gezin in Zuid-Baden in Duitsland.

Voorhoeve

ISBN 978 90 297 2581 1

9 789029 725811

NUR 342

www.uitgeverijvoorhoeve.nl